

Küreselcilik: Bir Değişmenin İdeolojisi Üzerine On Tez (*)

Prof. Dr. İşaya ÜŞÜR (**)

Para uluslararası paraya dönüştükçe meta- sahibi de kozmopolitleşir. Orijinal biçiminde insanlar arasındaki kozmopolit ilişkiler, sadece meta sahipleri olarak birbirleriyle olan ilişkilerini kapsar. Metalar, metalar olarak (as such) bütün dini, politik, ulusal ve dilsel engellerin karşısında kayıtsızlardır. Onların evrensel dili fiyat, ortak bağı [ise] paradır. Fakat uluslararası paranın ulusal paralara karşı olarak gelişmesi ile birlikte, meta- sahibinin kozmopolitizmi [de], pratik aklın bir kültü biçiminde, beşeriyetin metabolik sürecini engelleyen geleneksel dinî, ulusal ve diğer önyargılara karşıt olarak gelişir. Meta-sahibi, ulusallığın, "guinea'nın damgasından başka bir şey olmadığını" kavrar, çünkü İngiltere'ye, Amerikan kartalları biçiminde ayak basan aynı miktardaki altın egemenliğini kurmuş, üç gün sonra neoleonlar şeklinde dolaşıma girmiş, belki de birkaç hafta sonra Venedik'te dükalar kılığında karşımıza çıkmıştır. Meta-sahibi açısından bütün dünyanın içinde mecz olduğu âli fikir piyasa fikridir; yani, dünya piyasası fikridir (***)

(*) Bu yazı 14 Temmuz 2001'de Öğretim Elemanları Sendikasının düzenlediği, Başka Bir İktisat-Dünya-Zihniyet-Yaşam Mümkün başlıklı sempozyum'a sunduğumuz bildiri metnidir.

(**) Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Bölümü

(***) K. Marx, A Contribution to the Critique of Political Economy, Progress Publishers, Moscow, 1970 [1977], pp.152-153.

I

Kabaca 1980'lerden itibaren giderek yoğunluk kazanan *küreselleşme* üzerine yapılan tartışmalar, Hegel'in bir deyimini ödünç almama izin verirsiniz "zamanın ruhu" (zeitgeist) nu yansıtır niteliğe bürünmüştür – tarafların iddialarına bakılırsa lekesiz ve bembeyaz giysiler içinde her daim ve her yönümüzde dolaşan bir ruh.

Fakat, *küreselleşme* tam olarak ne anlama gelmektedir? Ben burada, kısa tutmam istenen bu konuşmamda, küreselleşmeyi niteleyen fiili süreçler, diyelim fiili iktisadi süreçleri üzerinde çözümlenmeler sunmayacağım – bunu diğer konuşmacılar yaptılar, yapacaklar. Ben burada küreselcilik ideolojisi dediğim konu üzerinde bazı tezleri (on tez) tartışmaya sunacağım. Ne var ki küreselcilik ideolojisi üzerine tezlere geçmeden önce, genel nitelikte bazı düşünceler ve kavram farklılaşmaları/ açıklamaları yapmak durumundayım. Şimdi; izninizle bu hususa geçiyorum.

II

Bana öyle geliyor ki küreselleşme, karmaşık ve ana geçişleri de olan çok katmanlı/ katlı bir kavram ve fakat toplumsal bir olgu. Görebildiğim kadarıyla henüz tam bir tanımlanması bile yok- genelde bir *cliché*, bir *mit* biçiminde takdim ediliyor. İlke düzeyinde, mekânın (coğrafyanın) "sıkışması"ndan öte bir şey de ileri sürmemektedir: Bir; sermaye ve/veya malların, iki; ma'lumat ve/veya fikirlerin, üç; insanların giderek artan boyutlarda gerçekleşen uluslar arasındaki akımlarının/ dolaşımlarının bir sonucu olarak daha yoğun ve "sıcak" bir biçimde birbirlerine bağlanmalarını ifade ediyor. Bu kadarıyla fazlaca bir sorun, bir tartışma ortaya çıkarmıyor gibi görünüyor. Tartışma/sorun sözünü ettiğim bu "üç akım/dolaşım" özgülleştirilmek istenildiğinde meydana geliyor. Bu üç akımın boyutları, nitelikleri nedir? Bunlar arasında bir ilinti var mıdır? Varsa bu ilinti nasıl kuruluyor? Bu üç akım/dolaşım "yeni" bir olgu mudur, değil midir? Bu üç akımın ortaya çıkış nedenleri nedir? Hangi mekanizmalarla işlemektedirler? Ulus-devlet ve toplumsal yaşamın (yeniden) örgütlenmesi açısından neleri imâ ve telkin etmektedirler? "Kültürler" üzerinde nasıl bir etkide bulunuyorlar? Fiilen gerçekleştiği iddia edilen bu üç akım (kendiliğinden) daha fazla özgürlükler (serbestiyet?) ve daha fazla demokrasi mi getiriyor? Bu fiili süreçlerden bazı sınıflar ve bazı devletler diğerlerinden daha fazla mı yararlanıyor? Bir ulus içinde ve uluslararasıda daha fazla eşitlik mi, yoksa daha fazla eşitsizlik mi yaratıyor?

Bildiğimiz gibi bunlar ve benzeri sorular bilimsel/akademik tartışmaların/değerlendirmelerin konusu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Şu-

rasını da vurgulamalıyız ki, “küreselleşme”, bu bilimsel/akademik tartışmaların çok ötesinde de uzantıları/vargıları olan bir “konu” haline gelmiştir: küreselleşme artık egemen bir politik, kültürel, iktisadi *söylem* biçimi almıştır.

Bu yargımızın (ampirik) dayanak ve tutamakları için *medyada* yer alan haberlere, “analiz”lere, “haber analizler”e; politik program ve metinlere; iş hayatına yön ve akıl veren yazılara bir göz atmak yeterli olacaktır. Buradan bir sonuç çıkarılabilir: küreselleşme söylemi, başlangıçtaki (orijinal halindeki) ve hâlâ sürdürülmekte olan güçlü ve iddialı retoriğine rağmen kendi zıttına dönüşmüştür.

Söylemek istediğim husus şudur: Hepinizin çok iyi bildiği gibi, küreselleşme retoriği “*birey*”i unutulmuşluktan kurtardığını, modernizmin yerine “post-modernizm”in geçtiğini ve bu bağlamda “*büyük anlatı*”ların zamanlarını doldurduklarını/eskidiklerini de ileri sürmüştü. Fakat bu iddiaların ortaya atıldıkları yaklaşık yirmi yıla geri dönüp baktığımızda, bütün bu iddialarına rağmen küreselleşmenin kendini bir *kamusal söyleme* bürünmüş, bununla da kalmamış bu *kamusal söylem*, *büyük anlatıya* dönüşmüştür. Buna, “küreselleşmenin paradoksu” nitelemesini yakıştırmak mümkün müdür?

Bu “büyük anlatı”nın ideolojisine (tezlere) geçmeden önce, ona temel hazırlamak üzere faydalı bir ayrımı hatırlatmama izin veriniz.

Bu faydalı ayrım/farklılaştırma *küreselcilik* (*globalism*) ile *küreselleşme* (*globalization*) arasındaki ayrımdır.

Küreselcilik kavramı, düzenlenmemiş küresel kapitalizmin *mutlak doğruluğunu*, yani büyük harf ile başlayan *Doğruluğunu* ve arzu edilirliliğini vaaz eden serbest-piyasa neoliberalizminin ideolojisine katıksız ve saldırgan ideolojisine göndermede bulunuyor. Buna karşılık *küreselleşme*, *zaman* ve *mekânın* görece kısılmasına, daralmasına yol açan fiili iktisadi, teknolojik ve toplumsal süreçlere işaret ediyor. Küreselleşme yazınında bu iki kavram iç içe geçmiş bir tarzda, farklılaştırılmaksızın, dolayısıyla birbirleri yerine rahatlıkla kullanılabilir.

Ben bu ayrımı sadece ve yalnızca teorik berraklıklar sağlayabileceği açısından değil, pratik tavır alışlar/konumlanışlar açısından da yararlı buluyorum. Fakat bu kısa tutulması gereken konuşmada *küreselleşme* üzerinde durmaktan ziyade onun ideolojisi üzerine (*küreselcilik*), eğer bunu bir “mit” olarak niteleyeceksek onu mitlerinden arındırmaya yönelik tezler üretmekte yoğunlaşacağım.

III

1. Küreselleşme diye bir şey yoktur. Söz konusu olan *kapitalizmi* küresel boyuta getirme çabasıdır. Bunun bir uzantısı olarak:

2. Küresel kapitalizm *evrensel* bir olay değil, *tarihsel* bir olaydır; dolayısıyla:

3. “Tarihin Sonu” gelmemiştir; *zaman* genişleyerek büyümektedir. Bununla bağlantılı olarak:

4. Ampirik temeldeki küresel kapitalizmin sonuçları toplumsal *güç ilişkilerine*, yerel *gelişme* yöntemlerine, bölgesel (territorial) *toplumsal kurumlara* ve mümkün toplumsal eylemlerin *doğasına* bağlı olacaktır.

5. Küreselcilik, *tüketmecilik*dir: (tüketimcilik demeye dilim varmıyor) Sözüünü ettiğim *tüketmecilik* sadece ve münhasıran mal ve hizmetleri tüketmeciliği ile sınırlı değildir: *Birey* tüketilmektedir. Devlet değil ama *devletler* tüketilmektedir. *Politika* tüketilmektedir. *Toplumsallık* tüketilmektedir. Kısaca, *beşer* (human) tüketilmektedir.

6. Serbest- piyasa ve “görünmeyen el” düşüncesi daha ilk ortaya çıkışında birer “mit” idi. Bu gün her zamankinden daha fazla “mit”dir. Çok Uluslu Şirketlerin elleri görünmez kılınmak istense de piyasanın içindedir. Piyasalar serbest değil, manipülatifdir.

7. Küresel kapitalizm demokrasiyi geliştirmemektedir. Çünkü demokrasi-nin özü sadece beşer aklına referansla karar alma/karar verme süreçlerine katılımdır. Oysa ampirik temelde geçerli olan hem aklın sınırlarını daraltmak, hem de alınmış/ verilmiş kararları onaylatmaktır.

8. (Küresel) kapitalizm doğuşunda var olan kozmopolitanizmi dahi, geniş kitleler açısından ortadan kaldırmaktadır. Bununla bağlantılı olarak:

9. Küreselleşme, “yabancı” düşmanlığının temellerini kurmaktadır. Küreselleşme ve küreselcilik karşıtı olmak yabancı düşmanlığı ton ve renklerini (arasyonalite ve irrasyonalite) taşıma eğilimine girebilmektedir. Sol, bu arada Türkiye solu, bu bakımdan çok duyarlı olmak ve kendini (arasyonaliteden ve irrasyonaliteden) farklılaştırmak durumundadır –hem teorik, hem de pratik olarak.

10. Küresel kapitalizm kendini “sanal”laştırarak gölge oyunu oyna(t)maktadır- “sanal kapitalizm”. Bu kendini hedeften kaldırmak anlamına gelir. Sol, her bir somut durumda kapitalizmin “sanal”lığının kodlarını çözerek gerçekliğini orta yere koymalıdır. Sabırlarınız için teşekkür ediyorum.